

Ujj András százados, oktató:

SEMLEGESSÉG - ÓHAJ ÉS REALITÁS

A demokrácia erősítésének útjára lépő magyar társadalomban - ahol az alternatív szervezetek a párttá szerveződés küszöbén elérkeztek saját programjuk megfogalmazásának kétségtelenül fontos állomásához - egyre gyakrabban merül fel hazánk esetleges semlegességének kérdése. Sokakat foglalkoztat ez a probléma határainkon kívül is, szövetségeseinket épp úgy, mint a nyugati országok politikusait.

Mint hogy több alternatív szervezet programjában célként szerepel a közelebbi vagy távolabbi jövőben a Magyar Népköztársaság semleges státuszának kialakítása, célszerű áttekinteni a semlegesség lényegét, típusait, kialakulásának feltételeit, valamint a vele járó kötelezettségeket. Ehhez nyújt nagy segítséget a négy európai semleges állam - Ausztria, Svájc, Finnország és Svédország státuszának rövid értékelése.

A semlegesség első megjelenési formái a késő középkorba vezethetők vissza, amikor is kialakulásukat nem annyira a politikai tényezők, mint inkább a kereskedelem zavartalan lebonyolítása iránti igények tették szükségessé. Ez a helyzet a történelem folyamán mind tartalmát, mind formáját, mind pedig megítélését illetően alapos változásokon esett át. Az akkori két-, vagy többoldalú szerződésekből rögzített, pillanatnyi érdekeket tükröző státuszt az évszázadok során felváltotta a semlegesség ma ismert és elfogadott két típusa. Svájc és Ausztria az örökös semlegesség képviselői. Mindkét ország kinyilvánította, legfőbb törvényeiben, nemzetközi megállapodásokban és szerződésekből rögzítette, hogy a továbbiakban ilyen státuszban kíván részt venni a nemzetközi kapcsolatokban. Svájc 1615, Ausztria 1955 óta folytat semleges politikát.

A hagyományos semlegesség képviselői Svédország és Finnország. Státuszukat semmiféle, az előbbiekhöz hasonló jellegű szerződés vagy megállapodás nem rögzíti. Ennek a helyzetnek nincs jogi alapja, hisz leegyszerűsítve a dolgot annyi történt, hogy a két ország kinyilvánította a semleges politika folytatására irányuló szándékát, a környező országok pedig tudomásul vették, elismerték azt.

Erre persze csak adott- külső és belső politikai, gazdasági - feltételek megléte esetén kerülhetett sor, amely feltételeket a későbbiekben részletesen is megvizsgálunk majd.

A két forma közötti különbség tehát röviden az, hogy az örökös semlegességet vállaló ország státuszát saját elhatározásából nem változtathatja meg, míg a hagyományos semleges állam ezt megteheti. Békében tevékenységét semmiféle kötelező jellegű szerződés, vagy megállapodás nem korlátozza. Így szabadon dönt például külkapcsolatait, gazdasági lépéseit és hadseregét illetően is. Vállalja viszont annak a veszélyét, hogy tevékenységének vagy döntéseinek következményeként a környező országok a továbbiakban nem ismerik el semlegességét. Az előbbiekből következik, hogy a hagyományos semlegesség csak háború esetén lép jogi hatályba.

A történelmi fejlődés során megváltoztak azok a követelmények is, melyeket a környező országok támasztottak a semlegesekkel szemben. Korábban elég volt, ha a semleges ország távol tartotta magát a fegyveres küzdelemtől és más - nem katonai - vonatkozásokban egyik harcoló felet sem részesítette előnyben a másikkal szemben. Mára a követelmények köre alaposan kibővült. Sajnos ezek a követelmények kizárólag a háborús körülmények közötti magatartással kapcsolatosak, arról nem szólnak, hogy mit tehet és mit nem tehet az adott ország békében. Lehet viszont következtetni belőlük arra, hogy melyek azok a tevékenységi formák és fajták, amelyek megvalósítása mellett még semlegesnek tekinthető az adott állam.

Ezek a követelmények a következők:

1./ Szuverenitási kötelezettség:

Ennek lényege, hogy a semleges ország köteles biztosítani függetlenségét, semleges státuszát, határai védelmét. Mai viszonyaink között - több más eszköz mellett - ennek elengedhetetlen feltétele a hadsereg. A semlegesekkel szembeni kíváncságot az, hogy olyan szervezetszerű, felszereltségű és kiképzetszerű hadsereget tartsanak a rendszerben, amelyek képesek a fenti követelmények teljesítésére.

2./ Tartózkodási kötelezettség:

Ez kötelezi a semleges országot arra, hogy tartsa távol magát a katonai cselekmények minden fajtájától és megtiltja számára a harcban álló felek bármelyikének támogatását.

3./ Pártatlansági kötelezettség:

Ernek értelmében a katonai vonatkozásoktól független területeken az adott ország csak olyan lépéseket tehet, amelyek eredményeként egyik fél sem jut egyoldalú előnyökhöz.

4./ Tűrési kötelezettség:

Ez azt jelenti, hogy háborús viszonyok között a semleges országnak a hadviselő felek olyan intézkedéseit is el kell tűrnie, amelyek békében megengedhetetlenek és amelyeket a nemzetközi jog egyébként tilt (pl.: hajók átkutatását a nemzetközi vizeken).

5./ Tömbönkívüliségi kötelezettség:

Ernek értelmében a semleges állam nem lehet tagja katonai, politikai tömörülésnek, nem köthet katonai szerződéseket, területén nem engedheti idegen hatalmak csapatai állomásoztatását, átvonulását.

6./ Függetlenségi kötelezettség:

A semleges országnak úgy kell tevékenységét irányítania, hogy a külfölddel való függőségi viszonyoknak semmilyen formája ne alakulhasson ki.¹

Ahogy a fentiekben már említettük, az itt felsorolt kötelezettségek főként háborúban bírnak kötelező érvénnyel.

Közülük három azonban az európai semlegesek politikájában ma is érvényesül, vagy legalábbis igyekeznek érvényre juttatni. Maradéktalanul megvalósul a szuverenitási és tömbönkívüliségi kötelezettség. Mind a négy ország úgy

irányítja külpolitikáját és olyan kondícióban tartja hadseregét, hogy nem hagy kétséget a szuverenitás védelmére irányuló készsége felől.

(Ugyanakkor megjegyzendő, hogy a biztonságpolitikán belül mind a négy esetben eltérő súllyal képviselteti magát a külpolitikai, illetve a fegyveres összetevő.)

A tömbönkívüliséget mindannyian semlegességük alapvető feltételének és egyben garanciájának tekintik.

Lényegesen több kérdés merül fel a függetlenségi kötelezettséggel kapcsolatban. Ha ma, a nemzetközi munkamegosztás egyre bonyolultabbá váló rendszerében egy kis ország - mert hisz a négy európai semleges ebbe a kategóriába tartozik - talpon akar maradni, a technikai-technológiai versenyben lépést akar tartani a "nagyokkal", gazdasági szempontból a megkötött szerződések révén dhatatlanul függőségi helyzetbe kerül a fejlett technológiával, nagy stratégiai nyersanyagbázissal rendelkező országokkal szemben. Ez pedig magában hordozza egy esetleges politikai nyomás, rosszabb esetben a direkt beavatkozás veszélyét.

Térjünk most vissza a bevezetőben említett kérdésre, és a továbbiakban azt vizsgáljuk - felhasználva a négy európai semlegesre vonatkozó ismereteinket -, melyek a realitásai Magyarország esetleges semlegességének. A vizsgálat tárgya főként a hadsereg, illetve ennek politikai és gazdasági vetületei. A semlegesség külpolitikai és gazdasági vonatkozásait kompetencia híján csak érintőlegesen, a szükséges mértékben tárgyaljuk.

Mint már fentebb utaltunk rá, a semleges státusz elérése nem egyszerűen az adott ország állampolgárai, politikai és gazdasági vezetői óhajának vagy szándékának kérdése.

Enhez az óhaj és szándék nem elég. Ezen kívül szükségeltetik még egy hatékonyan termelő, a nemzetközi szintet megütő gazdaság, mint egyik belső feltétel. Ennek hiányában az adott ország törvénytörően komoly gazdasági és bizonyos fokú politikai függésbe kerül.

Szükséges az is, hogy az ország hosszú távon folytatott, a semlegességet célul tűző politikája a külföld felé meggyőző legyen. Végül pedig elengedhetetlenül szükséges az, hogy a semlegességre törekvő szándék találkozzon a nemzetközi politikai közvélemény jóváhagyásával. Ausztriának és Finnországnak a II. világháborút követően tíz évbe került, amíg határozott, következetes politikával olyan helyzetet tudott teremteni, illetve a kialakult

nemzetközi helyzetet úgy tudta érvként felhasználni, hogy a külföld elfogadta semlegességi törekvéseit.

Aligha járunk messze az igazságtól, ha azt mondjuk: Európának ma inkább van szüksége egy, a reformok útját járó stabil, kiszámítható Magyarországra - amely továbbra is betöltheti "híd"-szerepét a nemzetközi politikai életben, és amely modell értékű is lehet - mint egy ötödik semlegesre. A két nagyhatalom kapcsolatában egyre inkább teret nyerő enyhülés (vagy csak realitás) - amelynek okait jelen tanulmányban nincs módunk elemezni - az európai erőviszonyok felülvizsgálatát igényli. Mind a nukleáris, mind a hagyományos fegyverzetek csökkentését célzó elképzelések a két nagyhatalom, illetve a két katonai tömb között fennálló viszonylagos erőegyensúlyi helyzetből indulnak ki. A Magyar Népköztársaság tagja a Varsói Szerződés politikai és katonai szervezetének. Esetleges kilépése - ami a semlegesség alapvető feltétele lenne - azonnal megbontaná a jelenlegi, amúgy is ingatag egyensúlyi helyzetet. Nem mintha a 106 000 fős Magyar Néphadsereg ennek a helyzetnek döntő eleme lenne, de mégiscsak tényező! Az Egyesített Fegyveres Erők állományából Magyarország kilépésével kieső élőerőt és technikát az egyensúly fenntartása érdekében a Varsói Szerződés többi tagországának kellene pótolni. Ez - azon túl, hogy szinte elviselhetetlen mértékben terhelné az érintett országok gazdaságát - azt is jelentené, hogy nagymértékű csapat átcsoportosításokat kellene végrehajtani, elsősorban az NDK és Csehszlovákia területén. Mindenki számára nyilvánvaló, hogy ez a NATO részéről is válaszlépéseket követelne.

A fentiekből kiderül, hogy újabb akadályokat gördítenénk az utóbbi időben már komoly sikereket elérő bécsi leszerelési tárgyalások útjába, ami nagyban gátolná az esetleges magyar semlegességi törekvések nemzetközi elismerését.

Az eltérő érdekek mellett feltétlenül figyelembe kell vennünk egy másik szempontot is, amikor az egységes nemzetközi álláspont kialakulásának fontosságáról beszélünk. Ez pedig a morális tényező. Konzervatív vélemények szerint "a század elejétől kezdve a semlegességi politika felfogása eltolódott a nemzetközi elfogadottság helyzetéből - mellyel ugyan nem járt sem pozitív, sem negatív erkölcsi jelentés - a széleskörű nemzetközi elutasítás, illetve elítélés felé."²

Úgy ítélik meg, hogy "a semlegesek kudarcot vallottak az első és második világháború során"³, tevékenységük nem volt eléggé egyértelmű és határozott, főként saját törekvéseik megvalósítását szolgálták. Mindebből pedig azt a következtetést vonják le, hogy a semlegességi politika immorális.

Ezekkel a véleményekkel persze lehet és kell is vitatkozni!

Mindenesetre jelen vannak a politikai közvéleményben, tehát az esélyek mérlegelésénél nem lehet őket figyelmen kívül hagyni.

Az előbbieken már utaltunk egy hatékony gazdaság elengedhetetlen voltára. A magyar nemzetgazdaság talpraállítása szempontjából aligha kell különösebben bizonyítanunk azt, mekkora szükségünk van azokra az előnyökre, amelyek az EGK-tagságunkból fakadnak, vagy fakadhatnak a jövőben. Ehhez persze tudomásul kell vennünk, hogy amennyire fontos számunkra egy új módon szervezett, jól működő KGST, legalább annyira fontosak a szervezet számára a magyar ismeretek, tapasztalatok, kapcsolatok, tehát a magyar részvétel. Ez ugyancsak bizonyos fajta elkötelezettséget jelent, ami nehezen egyeztethető össze a semlegesektől megkövetelt függetlenségi és pártatlansági kötelezettséggel. Nem beszélve most arról a tényről, hogy gazdaságunk jelenlegi állapotában teljesen alkalmatlan a semleges státusz biztosítására, ami - akár csak a hadsereget tekintve is - meglehetősen drága dolog.

Igazolásképpen vessük össze hazánk és a négy európai semleges ország különféle változókhoz viszonyított átlagos fegyverkezési kiadásait az 1963-1985 közötti időszakban.⁴

Ország	USA dol- lár/fő	sor- rend	USA dol- lár/km ²	sor- rend	GDP %	sor- rend
Ausztria	126	17	11,409	14	1,2	24
Finnország	237	12	3,451	25	2,0	20
Svájc	323	9	50,472	6	1,8	21
Svédország	420	5	7,745	20	2,7	15
Magyarország	70	23	8,029	19	2,3	18

A fegyverkezési kiadások összességében 1987-ben és 1988-ban a következőképpen alakultak: (az adatokat a SIPRI 1988-as évkönyve tartalmazza)

(millió dollárban, 1986-os dollárértékben számolva)

Ország	1987.	1988.
Ausztria	1182	1117
Finnország	1451	1542
Svájc	2303	2383
Svédország	3458	3448
Magyarország	974	862

A táblázatokból leolvasható, hogy a semleges országok - függetlenül attól, hogy biztonságpolitikájukat aktív külpolitikára, vagy korszerű fegyveres erőkre építették - nagyságrendekkel többet költenek hadi kiadásokra. Arra is következtethetünk az adatokból - amit más forrásokból származó ismereteink csak megerősítenek - hogy gazdaságuk is jóval fejlettebb, korszerűbb és hatékonyabban működő, mint hazánké.

Az utóbbi években a honvédelmi célokra fordított összegek a hadsereg életfeltételeinek, szolgálati körülményeinek, technikájának szintentartását is csak nagy nehézségek árán tudták biztosítani. Fejlesztésre, korszerűsítésre egyáltalán nem volt lehetőség. Ugyanakkor nyilvánvaló, hogy a már végrehajtott szervezeti átalakításokat mind a honi légvédelem, mind a szárazföldi haderőnem komoly technikai korszerűsítésének kellene követnie. Ha figyelembe vesszük, hogy a VSZ-tagságból adódó nyugati orientációjú diszlokációt is a semlegesség követelményeinek megfelelően kellene - igen rövid idő alatt - átalakítani, beláthatjuk, hogy nemzetgazdaságunk jelenlegi állapotában képtelen lenne megfelelni a vele szemben újjólág támasztott követelményeknek.

Úgy tűnik tehát, hogy hazánk számára nincs más lehetőség, mint hogy számot vetve a realitásokkal, a Varsói Szerződés tagországaként következetesen harcoljon a katonai tömbök egyidejű feloszlatásáért.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 1./ V.o.: Szabó János: Fegyveres semlegesség
Zrínyi 1985. 22-23. oldal

- 2./ Bill Mc Sweeney: A semlegesség politikája és a kisebb államok
biztonsága
(Bulletin of Peace Proposals 1987. 1.sz. 33-46. oldal)
(MTA Intézetközi Bék kutató Központ kiadványa 1988.
261-286. oldal) 265. oldal

- 3./ U.o.

- 4./ Dunai Pál - Vág András: A Stockholmi Nemzetközi Bék kutató Intézet
(SIPRI) 1987-es évkönyve
Külpolitika 1988/3. 124-140. oldal
(Az intézet a világ szuverén országai beje-
lentett, vagy egyéb forrásokból származó
bizonyítható adatait gyűjti és elemzi a fegy-
veres erőkre és hadipotenciálokra vonatkozóan.
Az általam felhasznált adatok a két említett
táblázatból történt kiemelések.)